

Василь Забашта*професор НАОМА, народний художник України***Митець-педагог високого виміру***(До 100-річчя від дня народження**О.С.Пашенка)*

придивитися до нього не встиг — зустріч була короткою, питання вирішилися без зволікань. Та мене він, мабуть, запам'ятав, можливо не так мене, як моє вбрання: шинель, чорний капелюх з великими крисами, довге волосся і зелені шаровари, пошиті із солдатської коври. Таким я до нього з'явився і вдруге, проте не сам, а з Карпом Дем'яновичем Трохименком.

Це було наприкінці 1947-го. На третьому курсі я зробив ескіз курсової картини на тему "Тут були фашисти". Після оцінки Карпо Дем'янович сказав, що на огляді робіт вченою радою інституту був присутній Олександр Сафронів Пашенко, котрому мій ескіз сподобався.

За тижень К.Д. Трохименко зайшов до майстерні і сказав: "Василе, одягайтеся, зараз поїдемо в Комітет до Пашенка, нехай ще раз подивиться ескіз, може допомогти". Зважаючи на мій схвильований погляд, додав: "Не хвилюйтеся, він хороша людина". Нічого собі: "Не хвилюйтеся!" Показувати мені, студенту-третьокурснику ескіз у Комітеті, де справу мають з художниками! Страшно! Але Карпо Дем'янович натягнув уже шапку — треба йти...

Комітет містився тоді на розі бульвару Шевченка і Володимирської вулиці. Піднялися на другий поверх. Велика приймальня набита людьми, одягненими так, ніби для кінозімонок: у фронтових шинелях, у цивіль-

Наприкінці 1946-го року ректор КХІ А. Шаронов підписав наказ про зарахування мене до історико-батальної майстерні на підставі моєї заяви та за згодою К.Д. Трохименка. То було велике щастя: мрія вчитися у Київському художньому інституті здійснилася. Та радість була передчасною: керівник живописної майстерні Харківського художнього інституту Бесєдін, він же й ректор, відмовився задовольнити моє прохання у переводі. Гордіїв вузол довелося розрубувати за сприяння О.С. Пашенка в Комітеті у справах мистецтв України, який очолював управління образотворчих мистецтв. Дозвіл я одержав. Так вперше я зустрівся з цією людиною. Правда, особливо

них пальтах, в обмотках, кирзових чоботях, у танкошоломах, фетрових, солом'яних капелюхах, навіть у трофейних циліндрах. Стояли групами, поодинокі, хто сидів, хто вештався поміж людьми. Часто розмови переплелися голосним: "Ой, кого я бачу! Живий!" Або: "Ти на якому фронті був, в якій армії?! Чи: "Ти з евакуації, чи прямо з госпітальної?" і т. д.

З'їжджалися художники всієї України з усіх фронтів Другої світової, з усіх кінців світу, щоб знову взятися за пензель, а Київ стояв зруйнований, як і вся Україна. Про майстерні й думати годі. Треба було влаштувати будь-яке житло, дати будь-яке замовлення, забезпечити усіх цих художників талонами, хоч на мізерний пайок хліба. Ось цим і займалося Управління образотворчих мистецтв, яке нещодавно повернулося з евакуації і так-сяк розташувалося у напівзруйнованому будинку без опалення й освітлення. Цими питаннями безпосередньо займався О.С. Пашенко.

Ми з Карпом Дем'яновичем протиснулися на середину. Відчинилися двері, і група людей вийшла з кабінету. Із вдячністю тиснули руку Олександру Сафроніву художники з Ужгорода та Мукачеве. Він побачив серед натовпу Карпа Дем'яновича, протискаючись, пішов назустріч, узяв його під руку, і ми пішли до кабінету. Після короткої розмови почав розглядати мій ескіз.

— Я чув, що ви танкістом воювали і були розвідником, то чому б вам не спробувати написати картину про розвідників. Це було б цікаво і потрібно нам.

Таким чином власне Олександр Сафронів підказав тему картини "Язика привели", яку я написав на четвертому курсі.

Марія Юхимівна, інспектор управління, тут же за дорученням О.С. Пашенка зробила запис у книзі відвідувачів, а він ще додав: "Оформіть угоду з цим танкістом на виконання картини до наступної виставки".

— Ви нас не підведете? — звернувся він до мене.

Я хотів був щось сказати, подякувати, але від хвилювання так нічого й не зміг промовити. Олександр Сафронів провів нас до дверей і, тепло прощаючись, побажав творчих успіхів.

Коли ми вийшли з Комітету, Карпо Дем'янович розповів мені, що Олександр Сафронів дуже хвора людина (мав виразку шлунку, яка мучила його вдень і вночі), та, незважаючи на це, напружено працює в Комітеті, в Художньому інституті керує творчою майстернею станкової графіки та ще знаходить час створювати цікаві ліногравюри. "Дивна людина! Нести на собі такий тягар обов'язків і залишатися простою, доброю, чуйною, здатною спокійно, лагідно розмовляти з людьми, кожному допомогти і знайти підбадьорююче слово в такий час. Це може бути тільки сильна внутрішньою людиною," — такі думки роїлися в моїй голові.

О.С. Пашенко був, дійсно, простою й доброю людиною — у цьому я переконався пізніше, коли знайомився з ним ближче.

Після закінчення інституту (я таки не підвів Олександра Сафронівча, написав картину про розвідників "Язика привели") став працювати старшим інспектором у Комітеті під керівництвом Пашенка (відповідав

за образотворче мистецтво), проте продовжував жити в інститутській келії (де я тільки не жив: були моменти, що ніде було й переночувати, і тут знову на допомогу приходили або Карпо Дем'янович, або Олександр Сафронів, або інші добрі люди).

Одного разу, повернувшись із відрядження, не зміг потрапити до свого помешкання. Його вже не було, новий комендант інституту зруйнував. Мої речі (то були, в основному, роботи і книги) були винесені в коридор інституту, і я замість них побачив купу мотлоху. Ні книжок, ні робіт не було. Я описав просто неба. Ніде було й переночувати. Олександр Сафронів, дізнавшись про це, забрав мене до себе, і я жив у нього на квартирі майже два місяці, аж поки, завдяки його клопотанню, знову не поселився в куточку глухого інститутського коридору.

Помешкання О. Пашенка було дуже скромне, хоча, як на той час, і багате — він мав невелику за площею чотирикімнатну ізольовану квартиру на трьох. До нього часто приїздили знайомі і зупинялися. То були цікаві люди: митці, вчені, науковці і т. д. Його квартира нагадувала бджолиний вулик. Олександр Сафронів не мав спокою ні на роботі, ні вдома, але вирізнявся своєю гостинністю. Увечері, коли сідали пити чай, то точилися цікаві розмови про мистецтво, культуру, науку. Я дивувався з його обізнаності в усіх галузях, високої культури спілкування з людьми і водночас великої простоти. Під час таких розмов я здебільшого був слухачем.

У Олександра Сафронівця познайомився я з онукою Третьякова — Мариною Олександрівною Гриценко, котра була куратором Спілки художників СРСР в Україні. Це була високоосвічена, висококультурна особа, з якою я листувався, коли потрібно було вирішити якісь питання по роботі і навіть з особистих питань творчості. Вона завжди знаходила час відповісти на мої листи-прохання.

Праця в Комітеті, спілкування з Олександром Сафронівцем, зустрічі з різними людьми були для мене школою життя, якого ще не бачив. До цього я знав життя села, один рік студентського життя і сім років війни. А це були важкі повоєнні роки й інші суспільні відносини. Відкривалися для мене стосунки художників між собою, як у столиці, так і на периферії, життя перших випускників повоєнних художніх вузів, ставлення держави до митців, світоглядні позиції партійних діячів.

Як інспектор Комітету, я мав бути присутнім на засіданнях виставки представниками ЦК компартії України. Пам'ятаю такий випадок, в якому О.С. Пашенко розкрив себе як розумний керівник, котрий уміє бути дипломатом.

Другий секретар компартії України з ідеології Назаренко при перегляді експонатів чергової виставки, побачивши картину художника, на якій був пейзаж — житнє поле з волошками, — обурився і сказав:

— Що?! Це колгоспне поле?! Усе заросло бур'янами?! Такого в Радянському Союзі не може бути. Якщо воно є, то такого голову колгоспу потрібно негайно зняти з роботи.

Олександрові Пашенку довелося вдатися до дипломатії, щоб ця робота не була знята. Він умів аргументувати, переконувати, бо був надзвичайно обізнаною людиною. Він обстоював українське мистецтво і в Москві, і перед її представниками. Коли відбиралися твори українських художників на всесоюзні виставки, то обов'язково приїздив представник з Москви і відбирав або відхиляв запропоновані роботи. Якось перед декадою в Москві (1951 рік) на перегляд робіт приїхав сам президент Академії мистецтв Росії О. Герасимов. Побачивши пейзаж Миколи Глушенка "Зима", здивувався і з обуренням сказав:

— Ну что это такое?! Что за импрессионистская раскраска? Такой зимы не бывает.

Олександр Сафронівч тактовно заперечив:

— Александр Михайлович! Вы живете в той полосе России, где действительно такой зимы не можете увидеть. Вы приезжайте на Украину и увидите именно такую зиму, как на картине Николая Глушенка.

Герасимов, піднявши догори руки, сказав:

— Простите, батенька, сдаюсь.

Так пейзаж-картина М. Глушенка була прийнята на виставку в Москву, де мала успіх у глядачів і професіоналів.

О. Пашенко був не тільки чудовим керівником, але й чутливим педагогом, умів побачити в людині те, чого вона й сама часом не могла розгледіти в собі.

Після смерті Сталіна відбулися кадрові зміни в багатьох установах і, зокрема, у мистецьких вузах. Олександр Пашенка було призначено ректором Київського художнього інституту для проведення реформи освітнього закладу культури замість Сергія Григор'єва. С. Григор'єв залишився керівником живописної майстерні побутового жанру. Саме така людина могла здійснити реформи. В інституті розпочалися реформації. Не всі зміни, які вніс Олександр Сафронівч, підтримували викладачі. Особливо великі суперечки були з С. Григор'євим та тими, хто його підтримував.

С. Григор'єв, будучи ректором інституту, набирив кадри, які низько схилилися перед ним і могли йому служити. Він, у свою чергу, допомагав їм одержувати звання.

Відносини між С. Григор'євим і О.С. Пашенком загострювалися щоденно. Одного разу конфлікт набув апогею.

Розгорівся диспут перед роботою студента Левіча. Робота була непогана, живописна, але студент на перший план виставив машину (бульдозер), а людину — робітника — на другий. Машина була величезна, а робітник мізерно-маленький. Олександр Сафронівч доводив, що в центр уваги треба поставити людину, а не машину. С. Григор'єв розпалював і наступного дня подав заяву про звільнення з роботи. О. Пашенко підписав заяву (Григор'єв цього не чекав). Таким чином, посеред навчального року студенти 4–5 курсів і дипломники залишилися без керівника. Олександр Сафронівч викликав мене до себе (я тільки-но приїхав з Китаю з творчого відрядження).

— Василю Івановичу, — сказав він. — Я вас призначаю керівником майстерні С. Григор'єва, викладачем живопису 4–5 курсів і дипломників. Знаю, буде важко. Ми вам допоможемо (він мав на увазі себе і Карпа Дем'яновича).

Для мене це було несподіванкою. З одного боку, це було почесно, з другого — відповідально. Відмовити йому я не міг — дуже його поважав і розумів, у якому тяжкому стані він опинився як ректор.

Попрацював він ректором до 1965 року. Серце не витримало перевантаження. Можливо, його можна було врятувати, якби лікарі правильно поставили діагноз.

Ховали Олександра Сафроновича на початку літа, перед захистом дипломів, на Байковому цвинтарі. Уся українська інтелігенція, студентство, професори, викладачі інституту провели його в останню путь.

На мене велике враження справили слова композитора Данкевича, автора опери “Богдан Хмельницький” “та багатьох прекрасних творів. Він підійшов до труни, схилив свою велику голову над головою Олександра Сафроновича і сказав:

— Сашко, я з тобою вже не зможу зустріти схід сонця. А ти його так любиш!

— Сашко, ти так любив життя, любив життя і любив Україну! Таких, як ти, не так уже й багато!

Він плакав, плакали усі.

Олександр Сафронович і Карпо Дем'янович були і залишилися для мене величезною честю, працьовитістю, доброти, людяності. У побуті й у ставленні до людей вони поводитися по-сковородинськи. Були великими художниками, педагогами з великої літери.

Людмила Лисенко

кандидат мистецтвознавства, доцент НАОМА

Пам'яті визначного скульптора (До 100-річчя від дня народження М. Г. Лисенка)

Мистецька громадськість широко відзначила знаменну дату — 100-річчя від дня народження визначного майстра української скульптури, академіка, професора Михайла Григоровича Лисенка (1906–1972), хрестоматійно відомі твори якого — портрет Т. Г. Шевченка (1945), “Вірність” (1947), “Партизанський рейд” (1947), “Пушкін і Міцкевич” (1951), портрет народного артиста СРСР І. О. Мар'яненка (1962), “Шевченко над Дніпром” (1964) та інші — займають почесні місця у музейних збірках, на вулицях міст і сіл України та світу. Йому належить авторство

величних пам'ятників М. Щорсу у Києві (1954), С. А. Ковпаку в Путивлі (1971), багатофігурної драматичної композиції пам'ятника жертвам Бабиного Яру (1976).

У дні вшанування пам'яті митця в Національному художньому музеї України з успіхом експонувалася виставка “Лисенко та його учні”. Вийшла з друку книга спогадів та документів про життя і творчість М. Г. Лисенка. Крім повного ілюстрованого каталогу робіт майстра та повного списку бібліографії, у ній вміщено розділи: статті та виступи М. Г. Лисенка; пояснювальні записки до проектів пам'ятників і окремих робіт; документи, протоколи, стенограми; матеріали про педагогічну діяльність професора; окремі статті про М. Г. Лисенка; спогади про скульптора його колег, учнів, друзів, дружини Вацлави Мар'янівни; листи.

Альбомне видання щедро ілюстроване фотографіями з сімейного архіву і професійними фотографіями творів М. Лисенка. Окремі сторінки з книги пропонуємо увазі читачської аудиторії.

Касія Василь. ПАМ'ЯТІ ДРУГА // Культура і життя. — 1972. — 14 травня.

“Боєм у серці відізналась сумна звістка — 8 травня помер Михайло Григорович Лисенко...”

Він мав добру вдачу: палко любив людей — свою сім'ю, земляків, рідне село. Пригадую, з якою радістю напередодні свого 60-річчя Михайло Григорович їхав у рідну Шпилівку на Сумщині. Тут на урочистому вечорі, присвяченому його ювілею, Михайло Григорович сидів поруч з гостями-односельцями, які під диригуванням свого земляка — академіка Лисенка (він мав чудовий тенор) співали народні пісні, і його голос лунав на весь великий зал...

До війни ми в Харкові працювали поруч, як сусіди у художніх майстернях. Мене завжди вражали любов Михайла Лисенка до життя і його невтомна працьовитість. Це йому у співстворстві з Л. Муравіним доручали відповідальні завдання — оформлення скульптурними групами павільону СРСР на Всесвітній виставці в Нью-Йорку, проектування пам'ятників на честь визволення Києва від білополяків, Григорію Котовському, герою Перекопу та багато інших. Усі ці твори відзначалися як взірці високої пластичної майстерності.

